

Elçin Aktoprak / Baskın Oran, "TBMM'nin Yüzüncü Yılında Kürt Meselesi", *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüzüncü Yıl Armağanı*, (Yayın Editörü: Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği), 1. Baskı, Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği Yayın No:4, İstanbul, Tekin Yayınevi, Ekim 2022, s. 247-265.

TBMM'NİN YÜZÜNCÜ YILINDA KÜRT MESELESİ

Elçin AKTOPRAK - Baskın ORAN

Kürt meselesi Türkiye siyasal hayatının ve dolayısıyla TBMM'nin yüz yıldır en önemli konusudur.

Çünkü rejimin demokratik niteliğini doğrudan belirleyen dinamiktir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Kürtlerin kendi kimliklerinin de Türk kimliği gibi tanınması için verdikleri mücadele ile devletin bu eşitlik mücadelesini kendi varoluşuna bir tehdit olarak görmesi, meselenin en doğrudan özetidir. Kürt nüfusunun İran, Suriye, Irak ve Türkiye arasındaki bölünmüşlüğü ve Ortadoğu'da sürekli değişen konjonktür de bu meseleyi her zaman bölgesel ve uluslararası bağlamda TBMM'nin gündeminde tutmuştur.

Bu makalede¹ TBMM tarihi içinde Kürt meselesinin yasamaya² ilişkin boyutunu ele alacağız. Bununla birlikte, her ne kadar merkeze TBMM'yi alsak da gerek yürütme gerekse yargının TBMM tarafından yapılan yasaları uyguladığını dikkate alarak bu iki erki de gerektiği yerlerde siyasal tabloya dahil edeceğiz.

Tarihsel Arka Plan

Türkiye'de Kürt nüfusunun 12-20 milyon arası olduğu tahmin edilmektedir. Bu halkın büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşasa da yüzyıllık tarih içindeki göç ettirmeler ve (şiddetten uzaklaşma amacından ve ekonomik nedenlerden kaynaklanan) göçler nedeniyle Türkiye'nin batısında da yoğun bir Kürt nüfus bulunmaktadır.

Büyük çoğunluğu Şafii olmak üzere Kürtlerin yaklaşık dörtte üçü Sünni, yaklaşık dörtte biri de Alevi'dir. Birinciler kendilerine Kürt/Kurmanç derler ve anadilleri Türkiye'de Kürtçe olarak bilinen Kurmancidir. İkinciler kendilerine Kırmanç derler ve dillerinin adı da Kırmanci/Zazaki/Dimili adlarıyla anılır.³

¹ Bu makale, Baskın Oran'ın *Etnik ve Dinsel Azınlıklar: Tarih; Teori, Hukuk, Türkiye* (Literatür Yayınları, 2018) adlı yapıtındaki Kürt meselesine ilişkin kısımların ve Oran'ın Mülkiye'de 2000'lerde verdiği lisans ve lisansüstü derslerin (<http://www.baskinoran.com/ders/KurtMeselesiDersi-SBF-Aralik2010.pdf>) özetlenmiş ve güncellenmiş bilgilerinden yararlanılarak yazılmıştır.

² Yasaların her birinin tam metnine aşağıdaki kaynakçadan ulaşabilirsiniz.

³ Dersim Alevilerinin Kürtlerin bir kolu mu yoksa ayrı bir halk grubu mu olduğu gibi sonu belirsiz bir tartışmaya burada yer vermek anlamlı değildir.

Türkiye’de Türk ulusal kimliği bir üst kimlik olarak inşa edilirken “Türk olamaz”⁴ kategorisine alındıkları için gayrimüslimler etno-dinsel temizliğe (tehcir, mübadele, fiziksel saldırı ve ayrımcılıkla göçe zorlama, vb.) uğratılmış, Türk olmayan Müslüman halklar ise “Türkleşebilecek” sayıldıkları için asimilasyona tabi kılınmışlardır. Bu ortamda, Kürtlerin en kalabalık ve önemli Müslüman halk olmaları, onları Türk milliyetçiliğinin asimilasyon politikasının odak noktasına yerleştirmiştir. Bununla birlikte, bu halkın önemli bir kısmının asimile edilemediği de⁵ “Kürt meselesi” diye büyük bir sorunun varlığından anlaşılmaktadır.

Millî Mücadele Dönemi (1919-22)

Bu dönemde seferberliğin harcı İslam’dır ve imparatorluk dağılırken Anadolu coğrafyasında kalan Müslüman halklar işgalci Hristiyan devletlere karşı direnmeye çağırılmıştır. Mücadeleyi desteklememeleri, hele de karşı çıkmaları halinde büyük sorun çıkaracak olan Kürtlere duyulan ihtiyaç, kendilerine yapılan vaatlerde karşımıza çıkmaktadır. Kürtler de hem din vurgusu nedeniyle hem de bu dönemde Doğu’da 1915-16 Ermeni kıyımında İttihat ve Terakki’nin teşvikiyle el koydukları Ermeni mallarını bırakmamak için bu çağrılara cevap vermişlerdir. Vaatler derken, şöyle özetlemek mümkündür:

1) M. Kemal Paşa’nın Kürt ileri gelenlerine yolladığı çok sayıda telgraflar. Bunlarda; İslam’ın ortak değer olduğu, mukaddes vatanın Ermeni ayakları altında çiğnenmesinin önlenmesi ve “Kürtlerin hürriyeti ve refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken her türlü hak ve imtiyazların verilmesi” temaları ön plandaydı (*Nutuk*, 1960, s. 937-945; Beşikçi, 2013).

2) 07.08.1919 ve 11.09.1919 Erzurum ve Sivas Kongreleri beyannameleri. Bunlarda, haklara karşılıklı olarak saygı gösterileceği teması işlenmişti.⁶

3) 20-22.10.1919 Amasya Mülakatı’nın 2 numaralı protokolü. Osmanlı Hükümeti ile yapılan bu görüşmede “Kürtlerin gelişme serbestliğini sağlayacak şekilde ırk hukuku ve sosyal haklar bakımından daha iyi duruma getirilmelerine...” denmiş, aksi halde yabancıların “ortalığı karıştır”abilecekleri not edilmişti (Unat, 1961, s. 361).

4) 28.01.1920 Misak-ı Milli’nin 1. maddesi. Burada, bir bütün oluşturan milli topraklar “... dinen, ırken ve emelen birbirine bağlı, karşılıklı saygı ve özveri duyguları besleyen, birbirlerinin ırksal ve toplumsal hakları ile bölgesel koşullarına tamamen saygılı Osmanlı-İslam çoğunluğu”nun oturduğu yerler olarak tanımlanmaktaydı (Milli Egemenlik Belgeleri, 2015, s. 35-38).

⁴ İfade, 1924 Anayasası md. 88’de Türk’ün tanımı tartışmaları yapılırken konuşan Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey’e aittir.

⁵ Bu durumun sebepleri arasında şunlar sayılabilir (Oran, 2018, s. 223-224): Kürtlerin tarihsel olarak yaşayageldikleri Doğu ve Güneydoğu’da çok yoğun ve yerel kültür bakımından başat bir nüfus oluşturmaları; bu bölgenin coğrafi nedenlerle ülke ekonomisine entegre olmasının güçlüğü; bölgenin yaklaşık 1950’ye kadar Ankara tarafından bilinçli biçimde ekonomik ve kültürel olarak tecrit edilmiş olması; Irak ve Suriye’deki Kürtlerle Lozan’dan sonra resmî sınırlarla ayrılan ilişkilerin göçebelik ve kaçakçılıkla devam etmesi. Bunların yanı sıra, çok önemli olarak, Türkiye’ye göçle gelen Boşnak gibi halkların aksine, Kürtlerin Anadolu’nun otokton/yerli halkı olmaları, kimliklerini koruma azmi açısından çok önemli olmuştur. (Otokton halkların bu özelliği için bkz. George, 1984.)

⁶ Erzurum’da: “(Doğu illerinde) yaşayan bütün İslami unsurlar, birbirlerine karşı karşılıklı bir özveri duygusu ile dolu ve soy ve sosyal durumlarına saygılı öz kardeşler (Milli Egemenlik Belgeleri, 2015, 20, md. 1/2). Sivas’ta daha da güçlü: “...sosyal ve kanuni haklarıyla çevre(lerinin) şartlarına bütünüyle saygılı öz kardeşler...” (Milli Egemenlik Belgeleri, 2015, 30, md. 1.)

5) 1920-1922 arası TBMM açık ve gizli müzakere tutanaklarında M. Kemal Paşa'nın ifadeleri. Buralarda da öne çıkan hususlar; çeşitli İslami unsurların öz kardeşliği, ırksal ve toplumsal haklar ile bölge şartlarına saygı, Kürtlerin oturduğu bölgelerde yerel yönetimlerin kurulması gibi konulardı. Bu ifadelerde M. Kemal Paşa "Kürt" yerine "Osmanlı-İslam ekseriyet" veya "İslami unsurlar" terimlerini kullansa da yerel özerklik vermekten bazen açıkça, bazen örtülü biçimde söz edilmekteydi.⁷ Bu tutanaklarda sık sık "Türkiyeli" teriminin kullanıldığı da dikkat çekilmekteydi. Bu terim, 1921 Anayasası'nda yapılacak değişiklik için M. Kemal Paşa'nın kendi el yazısıyla hazırladığı taslağın dört ayrı maddesinde yer alacaktır (Oran, 2018, s. 261-262).

6) M. Kemal Paşa'nın Lozan ve Cumhuriyet öncesi "Türk" yerine "Türkiye" isim-sıfatını kullanmış olması. Türkiye halkı, Türkiye milleti, Türkiye camiası, Türkiye ordusu, vb. Cumhuriyet'ten sonra ise hep Türk'ü kullanmaya başlayacaktır: Türk halkı, Türk milleti, vb.⁸

7) 1921 Anayasası md. 11 ve 14. Bu metinde vilayet idari birimine büyük özerklik ve yetki verilmekte ve zorunlu olarak merkezden yönetilmesi gereken konular dışındaki hususlar vilayetlere bırakılmaktaydı.⁹ Bu özerkliğin ve yetkilerin esas olarak Kürt yoğun iller için geçerli olduğu Gazi tarafından Ocak 1923'deki İzmit basın toplantısında da açıkça (ama yazılmamak şartıyla) belirtilecektir (M. Kemal, 1993, s. 105). Paşa bu toplantıda Millî Mücadele döneminin Kürt politikasının temel şiarını da özetlemektedir: "İfade olunmadıkları zaman (kimliklerinin dikkate alınmaması halinde Kürtlerin) bundan kendilerine ait mesele çıkarmaları daima varittir." (M. Kemal, 1993, s. 105). Yani bu dönemde "millî birlik ve beraberlik" her bir unsurun kimliğine saygıda aranmaktadır.

Bu iklim, zaferin kazanılıp 24 Temmuz 1923'te Lozan'da devletin kurulması ve 29 Ekim 1923'te rejimin cumhuriyet olarak ilanı ile birlikte değişecektir. Kürt kimliği, yoğun asimilasyon ve merkezileştirme politikalarına sahne olmaya başlayacak, 1924 Anayasası'ndan itibaren fiilen, 1961 ve 1982 Anayasaları md. 3'ten itibaren de ayrıca hukuken, "milletin bölünmez bütünlüğü" söylemiyle reddedilecektir. Bu ret, Kürt meselesinin günümüze dek süren çatışmalı tarihini besleyecektir. Bu minvalde çıkan yasalar ve uygulamaları meseleyi derinleştirecek, istisnai dönemlerde yapılan çözüme yönelik hamleler de etkisiz kalacaktır.

Türkiye Devleti'nin kurucu anlaşması olan Lozan'a da bu başlık altında yer vermek gerekir. Çünkü hem Lozan'a giden heyet sadece Türkleri değil Kürtleri de temsil ettiğini belirtmiştir, hem de Lozan'ın "Azınlıkların Korunması" bölümü (Kesim III) sadece gayrimüslimlere değil, Türkçeden başka dil konuşan tüm Türk vatandaşlarına çeşitli haklar tanımaktadır. Lozan'ın 39/4

⁷ 24.04.1920: "[Erzurum Kongresi'nin çizdiği milli hudut] dahilinde yaşayan İslami unsurların her birinin kendisine özgü olan bölgesine, âdetlerine, ırkına özgü olan imtiyazları (...) kabul ve tasdik edilmiştir (...) İnşallah, varlığımız kurtulduktan sonra kardeşler arasında çözümlenip sonuçlandırılacağından (...) teferruata girilmemiştir." 01.05.1920: "Yekdiğerine karşı hürmet-i mütekebale ile riayetkârdırlar ve yekdiğerinin her türlü hukukuna [haklarına], ırkı, içtimai, coğrafi hukukuna daima riayetkâr olduğunu tekrar ve teyid ettik ve cümlemiz bugün samimiyetle kabul ettik." 03.07.1920: "Millî hudutlar... içinde yaşayan ve çeşitli İslami unsurlar birbirlerine karşı ırksal, bölgesel, ahlaki bütün haklarına saygılı öz kardeşlerdir. Dolayısıyla onların arzularına aykırı bir şey yapmayı biz de arzu etmeyiz." 01.03.1922: "Türkiye halkı [için] (...) ırkî haklara, toplumsal haklara ve bölge şartlarına saygı, iç siyasetimizin esas noktalarındandır."

⁸ Bu terimler ve önce-sonra kullanılışlarının bir listesi için bkz. (Oran, 2018, s. 258).

⁹ Md. 11: "Vilayet, tüzel kişiliğe sahiptir ve özerktir. BMM tarafından yapılacak yasalar mucibince vakıflar, medreseler, eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım işlerinin düzenlenmesi ve yönetimi Vilayet Şuraları'nın yetkisindedir." Md. 12'de vilayet şurasının vilayet halkı tarafından seçileceği belirlenirken, md. 14'te [TBMM'nin seçtiği] valinin yalnız devletin genel görevleriyle yerel görevler arasında uyumsuzluk olursa müdahale edeceği belirtilmektedir.

ve 39/5. maddeleri¹⁰ doğrudan Kürtleri ilgilendirmektedir. Millî Mücadele döneminin “bütünlük” algısı ortadan kalkmış olsa da Lozan halen geçerliliğini koruyan ve 340 sayılı Yasa’yla iç hukuka aktarılmış bir uluslararası antlaşmadır. Üstelik, 2004’te Anayasa md. 90/5’e eklenen cümle gereği, iç hukuktaki farklı hükümlere üstündür.¹¹ Cumhuriyet’le birlikte dil hakkı bağlamında bu makalede sözü geçen tüm yasama faaliyetlerine ve onların ihlallerine bu temel düzenleme üzerinden bakmak gerekir.

1923’ten 1960’a

Türkleşme potansiyeli olan Müslümanların asimilasyona tabi kılınmasının örnekleri çok fazladır. Olayın temelini ilk olarak 1924 Anayasası’nda görmek mümkündür. 1921’de bahsi geçen il özerkliği 1924’te artık yoktur. Md. 12’de “Türkçe okuma-yazma bilmeyenler intihab olunamazlar,” denirken, Cumhuriyet kurulmadan evvel tercih edilen “Türkiyeli” kavramının da artık yerini “Türk’e bıraktığı görülmektedir. Nitekim, 1921 Anayasası’nda 0 (sıfır) kere geçen “Türk” terimi 1924 Anayasası’nda 12 kere, 1961 Anayasası’nda 22 kere, 1982 Anayasası’nda 56 kere zikredilecektir (Oran, 2018, s. 259). “Türkiyeli” terimi tabii ki son üçünde de yoktur. 1925 Şeyh Said İsyanı’nın ardından Eylül 1925’te Hükümet’in kabul ettiği “gayet mahrem” Şark Islahat Planı md. 5’e göre; Ermenilerden kalan arazilere Karadenizliler ve 10 yıl içinde Kafkas/Balkan göçmenleri yerleştirilecek, buraların Kürtlere kiralanması bile yasaklanacaktır. Md. 14 resmî kurumlardan çarşı ve pazarlara kadar tüm kamusal alanda “Türkçeden başka dil” kullanımını cezalandırırken, md. 15’e göre özellikle Dersim’de “Kürtlüğe karışmaktan bir an evvel kurtarılma”k için acilen yatılı okullar açılacaktır. Md. 17, Kürtlerin Kürtçe konuşmalarının mutlaka men edilmesini ve “kız mekteplerine ehemmiyet verilerek kadınların Türkçe konuşmaları(nın)” sağlanmasını isteyecektir (Bayrak, 1993, s. 481-489). 1930 Türkleştirme Genelgesi de iskân planları ve evlilikler aracılığıyla Türkleştirme amacı taşımaktadır (Bayrak, 1993, s. 506-509).¹² Çok gizli olduğu için bu planda “Kürt” kelimesi açıkça kullanılmıştır. 1926’da çıkarılan 788 sayılı Memurin Kanunu memuriyete giriş koşullarında vatandaşlıktan hiç söz etmeyip “Türk olmak” şartı aramaktadır. Uzun bir dönem memuriyete, özellikle de askerî okullara girebilmenin ve dahi Avrupa’ya öğrenci olarak gidebilmenin 1 numaralı koşulu Türk vatandaşı olmak değil, yerine göre, “Türk olmak”, “Türk soyundan olmak”, “Türk ırkından olmak” olarak kalacaktır. Kürtler, ancak asimile oldukları takdirde kamusal alanda var olabileceklerdir; bu şart bugün de devam etmektedir.

Kürtleri zorla batı illerinde iskân etmek için çıkartılan 14.06.1934 tarih ve 2510 sayılı İskan Kanunu’nun orijinal metninde, “Türk kültürüne bağlı” ve “Türk soyu” terimlerinin yanı sıra 7 yerde “Türk ırkı” terimi kullanılmıştır. “Türk ırkı” terimi, o dönemde çıkarılan pek çok mevzuatta, örneğin 27.12.1934 tarih ve 2/1777 sayılı İskân Muafiyetleri Nizamnamesi’nde de 3 kere geçer (Oran, 2018, s. 271).¹³

¹⁰ Madde 39/4: “Herhangi bir Türk uyruğunun gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır.” Bu fıkra, bütün vatandaşlara istedikleri herhangi bir dili, resmî daireler dışında herhangi bir zaman ve mekânda kullanma hakkını vermektedir fakat uygulanmamıştır. Madde 39/5: “Devletin resmî dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır.” Burada kastedilen anadildir. Bkz. Lozan Barış Antlaşması, 24 Temmuz 1923, http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf

¹¹ “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

¹² Ayrıca bkz Ünlü, 2018.

¹³ Kanun’un gerekçesi ve tartışmaları için Beşikçi, 1977.

21 Haziran 1934'te kabul edilen 2525 sayılı Soyadı Kanunu, başta Kürtler olmak üzere çeşitli Müslüman etnik grupları (ayrıca gayrimüslimleri) görünmez kılarak asimile etmeyi amaçlamıştır. Aynı amaçla yerleşim yeri ve coğrafya isimleri değiştirilmiş, 1913'te İttihat ve Terakki tarafından başlatılan bu politikayı Cumhuriyet de sürdürmüştür. Sonuçta Türkiye'nin her tarafında 12.211 köyün (yani köylerin üçte birinin), 4.000 kasabanın ve 4.000 coğrafi yerin adı değiştirilmiştir (Tuncel, 2000; Yeni Tabii Yer Adları, 1977).

Ulus devletinin merkezileştirme politikasının yoğunlaşması üzerine, dikkatler nüfuz edilememiş son farklılık bölgesi olan Dersim'e yönelmiştir. Dersim çevresine demiryolları ulaştırılır, toplumsal boyut 1927 ve 1934 İskân Kanunlarıyla ve dış politika boyutu da 1937 Sadabad Paketi'nin 7. maddesiyle halledilir (Oran, 2010). İç hukuk boyutu ise 1935'te çıkarılan 3195 sayılı Tunceli Kanunu'yla çözümlenir. Kanun "korkomutan rütbesinde" bir vali yönetiminde fiilen bir askerî diktatörlük kurmakta ve verilecek idam kararlarının bu vali tarafından tecil edilmediği takdirde doğrudan infazını öngörmektedir.

Bölgeye gönderilen Malatya Emniyet Müdürü İhsan Sabri Çağlayangil'in 1990'da yayımlanan anılarına göre asılacaklar önceden kendisine bildirilmiştir ve Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer'in verdiği talimata göre, köprü açılışına gelecek olan Atatürk oraya ulaşmadan idamların infazı gerekmektedir (Çağlayangil, 1990, s. 49). Hafta sonu mahkeme toplamanın mümkün olmadığını bildiren savcıya rapor aldırılır ve pazar günü toplanan mahkeme Seyit Rıza'nın ve Türkçe bilmeyen altı başka sanığın idamına karar verir (Çağlayangil, 1990, s. 51). Uçak ve zehirli gaz (Çağlayangil, 2019) kullanılan 1937-38 Dersim Harekâtı'nın sonunda, Başbakan R. T. Erdoğan'ın 23 Kasım 2011'de özür dilerken açıkladığı resmî belgelere göre 13.806 kişi öldürülmüş, 11.683 kişi batı illerine sürülmüştür (*Yeni Şafak*, 23.11.2011).

1960-1980 Arası

1938'in ardından, bu yoğun merkezileştirme, asimilasyon ve baskı politikalarının sonucunda Kürt meselesi 1950'lerin sonuna kadar sessizlik dönemine girmiştir. Irak'ta Kürtlerin Molla Mustafa Barzani liderliğindeki askerî ve siyasi başarılarının Türkiye'deki Kürtler üzerinde etkili olmaya başladığı 1960'lardaysa şehirleşme, göç ve Kürt üniversite öğrencileriyle birlikte canlanma başlayacak, ilk kez bu dönemde Kürt hareketi farklı örgütlerle, şehirli nüfusla temas içinde öne çıkmaya başlayacaktır. *Dicle-Fırat*, *Yeni Akış* dergileri, Doğu Mitingleri ve 1969'da Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın (DDKO) kurulması bu dönemde gerçekleşir. 1970'lerde bu canlanma 12 Mart 1971 askerî darbesine rağmen devam eder. *Özgürlük Yolu* ve *Rızgari* dergileriyle ezen-ezilen ulus milliyetçiliği, iç-dış sömürge kavramları Kürt ve Türk solunun gündemindedir.

Devletin baskı ve asimilasyon politikası bütün askerî darbe dönemlerinde hız kazanmaktadır. 1960 darbesinin ardından Cumhurbaşkanı olan Orgeneral Cemal Gürsel, Kürtleri Dağ Türkleri olarak tanımlayarak, rahat durmazlarsa kan banyosuyla tehdit eder¹⁴ ve Diyarbakır'a gidip, "Size Kürt diyenlerin yüzüne tükürünüz,"¹⁵ diye konuşurken, 1971 darbesinin ardından başlayan

¹⁴ 16 Kasım 1960 tarihli İsveç gazetesi *Dagens Nyheter*'de çıkan demeç (Hür, 2010).

¹⁵ Diyarbakır'da çıkan *Sesleniş* gazetesi (25 Ekim 1960). Zikreden: <https://dogruhaber.com.tr/haber/35482-donemin-devlet-baskani-kurt-diye-bir-millet-yoktur/>

DDKO davasında savcının iddianamesi ayrı bir Kürt ulusu olmadığı iddiasıyla başlamaktadır (Çal, 2014).

Eserlerinde Türk tarih tezini Kürtlerin tarihsel varlığını inkâr açısından ele alan Doç. Dr. İsmail Beşikçi toplam 17 yılını cezaevinde geçirmiş, pek çok kez girip çıktığı cezaevinden en son 1999'da tahliye olmuştur.

1961 tarihli Seçim Kanunu'nun 1979'da değiştirilen 58. maddesi Lozan md. 39/4'e rağmen şöyle demektedir: "Radyo ve televizyonda yapılacak propaganda yayınlarıyla, diğer seçim propagandalarında, Türkçeden başka dil ve yazı kullanılması yasaktır."¹⁶

Özetle, Kürt kimliği bu dönemde TİP içinde ve dışında siyasi örgütlenme olanağı bulabilmişse de devlet Kürtleri inkâr ve asimilasyon politikasını devam ettirmiştir.

1980'den Günümüze

1960'larda Türkiye soluyla birlikte yükselen Kürt hareketi 1980 darbesiyle ağır darbe almıştır. 1980 darbesi asimilasyon politikasının şiddetini artıracak ve artan baskı PKK'nin kadrolarını genişletecektir.

1980'den günümüze kadar olan süreci, bu başlığın sonunda sözü edilecek demokratik bir ara dönem dışında, 1982 Anayasası'nın iki şiarıyla özetlemek ve bunları Kürt meselesinin yüzyıllık tarihini okumada kullanılacak anahtar söylemler olarak mütalaa etmek mümkündür: "Milletin bölünmez bütünlüğü" ve "(Devletin) Dili Türkçedir."

Devletin hem asimilasyon politikasının hem de Kürt politikasının özü "milletin bölünmez bütünlüğü" ilkesine dayanır ve bu ifade 1982 Anayasası md. 3/1'de ifadesini bulur: "Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir." Üstelik bu madde, Anayasa md. 4'e göre değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif bile edilemez.

"Milletin bölünmez bütünlüğü" ilkesi daha önce 1961 Anayasası md. 3'te de yer almış ve pek çok yasanın¹⁷ arka planını oluşturmuş olsa da esas olarak 1980 darbesi sonrası vurgu kazanmıştır. Çünkü Türkiye'de etnik ve dilsel farklılıklara dayanan azınlıkların var olduğu ileri sürüldüğü anda, bu "bütünlük"ün Kürt meselesi yüzünden bozulmak istendiğinin varsayılması ve bunu yapanların "bölücülük" ve/veya "yıkıcılık"la suçlanarak cezalandırılmaları diye bir durum yerleşmiştir.

3713 sayılı ve 1991 tarihli Terörle Mücadele Kanunu (TMK) md. 1'de terör, "(...) Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak (...) amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemler" olarak tanımlanırken, Dernekler Kanunu md. 5, "Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanarak

¹⁶ Bu madde önce, 08.04.2010 tarihli ve 5980 sayılı Kanun tarafından yumuşatılmıştır: "Siyasi partiler ve adayların yapacakları propagandalarda Türkçe kullanılması esastır." Sonra da 02.03.2014 tarihinde kabul edilen 6529 sayılı Kanun tarafından liberalleştirilmiştir: "Siyasi partiler ve adaylar tarafından yapılacak her türlü propaganda, Türkçe'nin yanı sıra farklı dil ve lehçelerde de yapılabilir."

¹⁷ "Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü" terimi, 2559 sayılı ve 1934 tarihli Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu md. 8 ve ek md. 7'de, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu md. 5/A'da, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun (RTKYHK) md. 4'te, 2908 sayılı Dernekler Kanunu md. 44 ve 55'te, 2820 sayılı SPK md. 78 ve 101'de aynen zikredilmiştir.

azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk Dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak suretiyle azınlık yaratmak (...) amacıyla dernek kurmak yasaktır,” demektedir. Bu yasa 2002’de AB uyum sürecinde kaldırılacaktır. Siyasi Partiler Kanunu (SPK) md. 81’de de halen azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek yasağı devam etmektedir. Şerafettin Elçi, Bayındırlık Bakanı olduğu sırada “Türkiye’de Kürtler vardır; ben de bir Kürt’üm,” dediği için TCK 142/3’ten (“millî duyguları yok etmek veya zayıflatmak için her ne suretle olursa olsun propaganda yap”mak) ve ayrıca TCK 142/6’dan (bu suçu yayın yoluyla işlemek) mahkûm edilmiştir. Bu bağlamda, “Türklüğü aşağılama”dan dolayı mahkûmiyet için kullanılan TCK md. 301, Türk’ten farklı etnik kimliklerin kendilerini ifade ettikleri her durumda harekete geçirilmiştir. Dolayısıyla farklı bir etnik kimliğin varlığının ifadesi bile Türklüğün aşağılanması olarak yorumlanmıştır.

2008’te AB uyum sürecinde yapılan değişiklikle “Türklük” yerine “Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılamak” denilecektir; fakat ifade değişse de uygulamada zihniyet yerini korumaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi günümüze kadar 13 siyasi partiyi “devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü” ilkesi ve “azınlık yaratma” yasağı dolayısıyla kapatmıştır.¹⁸ Türkiyelileşme gibi bir gayeyle yerel değil ülkesel bir hedefi amaçlayan Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) temsil kabiliyeti ve olanakları da 2020 itibarıyla siyasi baskılar, tutuklamalar ve kayyumlarla, yine “bölünmez bütünlük” gerekçesiyle engellenmeye devam etmektedir. 2016’da askerî darbe girişiminin ardından başlayan ve 7 kere 3’er ay uzatıldıktan sonra 19.07.2018’de resmî olarak sona eren, ama bu yetkilerin büyük çoğunluğu bu tarihten sonra valilere yasayla devredildiği için üç yıllığına devam etmekte olan OHAL’de HDP parti üyeleri yaygın biçimde tutuklanmakta,¹⁹ 1 yıldan fazla hapis cezası verilen milletvekillerinin TBMM üyeliği sona ermekte ve şimdiye dek hiç uygulanmayan bir şekilde TBMM üyelikleri devamsızlıktan düşürülmektedir.²⁰ Yerel seçimlerde göreve gelen HDP’li il ve ilçe belediyelerine kayyum atama²¹ süreci de 2020 sonunda devam etmekte, TBMM’de üçüncü büyük parti olan HDP’nin yerelde temsil kabiliyetinin engellenmesine TBMM’den itiraz gelmemektedir. Bu arada, TBMM’nin Kasım 2020’de sürmekte olan 27. Dönem’inde HDP’nin 52 milletvekili hakkında 772 adet fezleke hazırlandığı ortaya çıkmıştır (Artı Gerçek, 14.11.2020). OHAL’den önce Mayıs 2016’da AKP’nin teklif ettiği ve CHP’nin de desteklediği Anayasa değişikliğiyle o tarihe kadar parlamentoda fezlekesi bulunan milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması hakkında CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun, “İçimize sinmese de destekliyoruz,” ifadesini de yine TBMM’nin yüzyıllık tarihindeki “milletin bölünmez bütünlüğü” şiarında aramak gerekmektedir.²²

Dil meselesine gelirsek, 1982 Anayasası md. 3/1 “(Devletin) Dili Türkçedir,” demektedir. Anayasa’nın 26. maddesinde, “Düşüncelerin açıklanmasında ve yayınlanmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz,” denilirken, 28. maddesiyle de yayın yasağı

¹⁸ Tarihler ve partilerin isimleri için bkz. Akgönül, 2013, s. 747.

¹⁹ Temmuz 2015-Aralık 2019 arasında HDP ve Demokratik Bölgeler Partisi’nin (DBP) 15.530 üyesi gözaltına alınmış, bunlardan 3.361’i tutuklanmıştır.

²⁰ Dokunulmazlıkların kaldırılmasından bu yana 18 HDP milletvekili tutuklanmış veya mahkûm edilmiştir. 10 HDP’linin milletvekilliği 1 yıldan fazla ceza aldıkları için, 3 HDP’linin milletvekilliği de devamsızlıktan düşürülmüştür.

²¹ İçişleri Bakanlığı 31 Mart 2019 yerel seçimlerinden önce seçilen 49 belediye başkanından 41’inin görevden alındığını duyurmuştu. AKP Hükümeti 31 Mart seçimlerinin ardından da aynı stratejiyi devam ettirdi. HDP’nin kazandığı 65 belediye içinde Kasım 2020 itibarıyla sadece 6 belediye başkanı görevine devam etmektedir, diğerlerine kayyum atanmıştır.

²² Kasım 2020’de Kılıçdaroğlu hakkında da 3 yıl hapis talebiyle TBMM’ye fezleke gönderilmiştir (Sputnik, 14.11.2020).

getirilmiştir. Ayrıca 42. maddeye göre, “Türkçeden başka hiçbir dil eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez”. Özetle, 1982 Anayasası’nda Türkçe, milletin bölünmez bütünlüğü çerçevesinde değerlendirilmekte, Türkçeden başka bir dilin (Kürtçenin) kullanımı bölücü faaliyet olarak tanımlanmaktadır.

1983’te 2932 sayılı çıkarılan Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun’la, Türk Devleti tarafından tanınmış devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaklanmıştır. Böylece, “Kürtçe” kelimesi telaffuz edilmeden Kürtçe yasaklanmış, ayrıca, o tarihte Irak’ın ikinci resmî dilinin Kürtçe olduğu not edilirken, ileride kurulabilecek ve Türkiye tarafından tanınmayacak bir “Kürdistan” için de tedbir alınmış olmaktadır. Aynı yasak SPK’de, Dernekler Kanunu’nda ve Nüfus Kanunu’nda da vardır. Lozan md. 39/4’e rağmen Türkçeden başka dillerde yayın yapma yasakları 2001-2004 arasında AB uyum sürecinde kalkacak, Anayasa’nın 26. ve 28. maddelerinde yapılan değişiklikle “kanunla yasaklanmış dillerle yayın yapma” yasağı ilga edilecektir. Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yasası’nda yapılan değişikliklerle, Türk vatandaşlarınca geleneksel olarak kullanılan farklı dil ve diyalektlerin öğrenilmesi bu süreçte mümkün kılınmıştır. Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’da yapılan değişiklikle, bu dillerde ve diyalektlerde yayın yapma sınırlamaları da kaldırılmıştır. TRT’nin, “Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde” yayın yapması, “Cumhuriyetin Anayasa’da belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı ol”mamak şartıyla mümkün kılınmıştır. Bu dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, aynı şartları yerine getirmek koşuluyla özel kurslar açılabilir.

Dil hakkı özelinde 2009’da kısa süren demokratik açılım sürecinde ve 2013-2015 arasındaki Çözüm Süreci’nde de yasal adımlar atılmıştır. 2009’da cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla anadillerinde görüşebilmeleri düzenlenmiş, belediyelerin çok dilli hizmet vermesinin önü açılmıştır. 2014’te kabul edilen 6529 sayılı Yasa’yla da partiler ile adaylara “Türkçe’nin yanı sıra farklı dil ve lehçelerde de” propaganda olanağı getirilmiş, Türkçeden başka dil ve yazı kullanmak mümkün kılınmış, “Farklı dil ve lehçelerle eğitim ve öğretim yapmak amacıyla özel okul açılabilir,” de denmiştir; bu dil ve lehçeler Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilecektir. Fakat SPK md. 81’de bu yasak devam etmiştir.

Bu reform süreci önemlidir; fakat Kürt meselesi “güvenikleştirme” (*securitization*) politikaları bağlamında ele alınmaya (yani, bir güvenlik sorunu olarak tanımlanmaya) devam edildikçe, Kürtçenin bir tehdit dili olarak kodlandığı gerçeği ortadan kalkmamaktadır.

Nitekim, anadil bağlamında atılan tüm bu önemli adımlara rağmen bürokrasi ve yargı bu AB reform sürecine inatla ayak diremiştir. 2016 OHAL sonrası uygulamalar bu süreci çok hızlandırmış ve sertleştirmiştir. 2015’te biten Çözüm Süreci ve yeniden Kürt meselesini güvenlik politikalarıyla çözme politikasının benimsenmesiyle birlikte 2016’dan itibaren 140’tan fazla haber ajansı, TV, radyo, gazete, dergi, yayınevi, dağıtımçı KHK’larla kapatılmış, Avrupa’dan uyuyla yapılan Kürtçe yayınlar engellenmiş, Kürtçe öğreten okullar ve kurumlar kapatılmış, yeniden Kürtçe kitap toplama ve yasaklama dönemi başlamıştır. Kayyumlarla birlikte bölgede çok dilli belediyecilik sona erdirilmiş, Kürtçe konuştuğu, okuduğu, yazdığı veya Kürtçe türküyle halay çektiği için pek çok kişi terörist propagandadan kovuşturulmaya uğramış, Kürtçe mevlit

okuduğu için tutuklanan 80 yaşında bir mele cezaevinde ölmüştür (Demokrat Haber, 24.09.2020).

Bugün TBMM’de HDP milletvekillerinin verdiği soru önergelerinin önemli bir kısmı Kürtçe nedeniyle uğranılan ayrımcılığa ilişkindir.²³ Yakın zamanda, Dario Fo’nun *Yüzsüz* (“Bêrû”) adlı oyununun sırf Kürtçe oynanacağı için İstanbul Gaziosmanpaşa’da ve ardından da Şanlıurfa’da “genel kamu düzenini bozabileceği” gerekçesiyle yasaklanması (Gazete Duvar, 13.11.2020), Kürtçeye yönelik devlet algısını iyi özetleyen bir örnektir.

Öte yandan, bu yüzyıllık tarih içinde istisna oluşturan zamanlar ve/veya arayışlar da görülmemiş değildir. 1990’larda bir yandan Doğu ve Güneydoğu’da çatışmalar, faili meçhuller, köy yakma ve boşaltmalar devam ederken, bir yandan da adına “Kürt meselesine çözüm arayışı” demeden siyasi partiler, sendikalar, sanayi odaları meseleye ve çözüme dair kendi bakış açılarını yayımladıkları raporlarla ortaya koymuşlardır. Bu yetersiz, eksik, ama dönem itibariyle önemli arayışlar kimi zaman soru önergeleriyle TBMM’de de yer bulmuştur.

Mesela 1996’da İstanbul milletvekilleri Algan Hacaloğlu ve 9 arkadaşı “Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Vatandaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi” amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin bir önerge sunmuşlardır. Bu önergeye cevap vermek adına aynı isimle kurulan Meclis Araştırma Komisyonu’nun 1998’de hazırladığı rapor, yer alan pek çok şerhe rağmen, hem meseleye dair zamanına göre önemli tespitler yapmakta hem de çözüm önerileri sunmaktadır. Raporda güvenlik güçlerince boşaltılan köylere ve göç edenlerin farklı alanlarda ortaya çıkan sorunlarına yer verilmiş, bu minvalde pek çok proje önerisi getirilmiştir. 2002’de TMK’da değişikliğe gidilerek düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamalar hafifletilmiş, “Devletin Bölünmezliği Aleyhine Propaganda” başlıklı madde kaldırılmış, terör suçunun işlenmesinde şiddet ve cebir şartı getirilmiştir. Yine 2002’de basın suçlarının kapsamında daraltılmaya gidilmiştir. Barışçıl toplanma hakkının genişletilmesi, AİHM kararlarının uygulanması ve savunma hakkının güçlendirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır. İdam cezasının kaldırılması ve bölgedeki OHAL’in 2002’de tamamen kaldırılması Kürt meselesi ve Türkiye’nin demokratikleşmesi bağlamında önemli adımlardır. Vatandaşların çocuklarına istedikleri ismi koymalarının önü açılmış, İkiz Sözleşmeler olarak da bilinen BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme onanmıştır. 2004’te çıkarılan Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılınması Hakkında Kanun zorunlu göçün yol açtığı hak ihlallerinin giderilmesi yolunda olumlu bir ilk adım olmuştur. 2009’da çıkarılan Vatandaşlık Kanunu’yla daha önce vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerde bulunduğu gerekçesiyle vatandaşlığı kaybettirilenlere Bakanlar Kurulu’nca yeniden vatandaşlık hakkı verilmesi imkânı getirilmiştir. 2013’te başlayan “Çözüm Süreci”nde bir yandan İmralı’da görüşmeler devam ederken bir yandan da Akil İnsanlar Heyeti kurularak Türkiye çapında bir çözüm arayışının zemini yoklanmış, TBMM’de de AKP ve BDP milletvekillerinin farklı önergeleri üzerine “Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Süreci’nin Değerlendirilmesi” amacıyla kurulan Meclis

²³ 2018 Eylül - 2020 Ağustos ayları arasında Kürtçeye ilgili yaşanan sorunlara ilişkin 47 adet yazılı soru önergesi verilmiştir. Bkz.:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_sd_sorgu_sonuc?taksim_no=7&kullanici_id=19123015&sonuc_sira=20&bulunan_kayit=47&metin_arama=K%FCrt%E7e&icerik_arama=

Araştırma Komisyonu çalışmaya başlamıştır. Fakat ne Komisyon'un raporu ne de Akil İnsanlar Heyetlerinin hazırladığı raporlar dikkate alınacak, hepsi arka plana atılacaktır.

Görece olumlu bu adımların, 2016 OHAL ilanının ardından hiçbir önemi kalmamıştır. Sorun, bir kez daha AKP Hükümeti tarafından sadece “terör” yaftasıyla “güvenlikleştirici” yaklaşımın içine sıkıştırılmıştır. Özellikle dokunulmazlıkların kalkması bağlamında, yukarıda sözü edilen baskı politikalarının yolu TBMM tarafından açılmıştır.

Sonuç

Cumhuriyet tarihinin en önemli sorunu olan Kürt meselesi, yukarıda kısaca betimlenen yasama tarihinin de gösterdiği gibi, hem iktidara gelen farklı siyasi partiler özelinde hem de TBMM genelinde barışçıl ve demokratik değil, “güvenlikleştirici” bir yaklaşımla ele alınmıştır. TBMM'ye iktidar partileri tarafından getirilen ve dolaylı ya da doğrudan Kürtlerle ilişkili olan tüm teklifler millî bütünlük ve millî çıkar üzerinden biçimlendirildiği anda muhalefet partilerinin önemli bir kısmı tarafından da desteklenmektedir. Bu genel tavır ve zihniyet 2020 sonunda da devam etmekte, meseleleri bastırma ve yasaklama yoluyla ortadan kaldırma politikası sürdürülmektedir.

Bu konudaki son olumsuz örnek, amacı “Dersim 1937-38 Sözlü Tarih Projesi” çerçevesinde yapılan görüşme ve çalışmaların korunması ve arşivlenmesi olan Dersim Kültür ve Tarih Vakfı'nın mahkeme tarafından reddidir. Çünkü Türk Medeni Kanunu md. 101/4, “Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka, millî birliğe ve millî menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz,” demektedir. Oysa, İsmailağa tarikatının kurduğu İsmailağa Vakfı 12 Mart 2020'de tescil edilmiş ve başta İstanbul olmak üzere büyükşehir belediyelerine pandemiyle mücadelede bağış toplamak yasaklanmışken, 2 Nisan 2020'de bağış toplamaya da başlamıştır (Oran, 10.12.2020).

Özet olarak:

Anadolu'da Türkler ile Kürtlerin ortak bir vatan kurma arzusu 1920'lerin ortasından itibaren ortadan kalkmıştır. Çünkü hem 1925 Şeyh Sait İsyanı Ankara'yı korkutmuştur, hem de bu yıllardan başlayıp 1930'larda kemikleşecek biçimde bir ulus devlet kurulmuştur. İkinci sebep, temel sebeptir. Türkiye'de genellikle aynı şey sanılır ama, ulus devlet, ulusal devlet'ten çok farklı bir kavramdır. Ulusal devlet 1789'a tarihlenir ve egemenliğin kaynağına Tanrı veya kral yerine “millet”i koyar. Oysa, ülkedeki başat etno-dinsel grubun kimliğinden (üst kimlik) gayri kimliklere (alt kimliklere) izin vermeyen ulus devlet, 19. yüzyılın son çeyreğine tarihlenir. Bu devlet türü, çok büyük bir uluslararası rekabete yol açan yayılmayı emperyalist ülkeler için başarılı kılabilmek amacıyla ulus içindeki desteğin eksiksiz/tartışmasız hale getirilmesini garantilemeye yöneliktir. Bunun hemen ardından 20. yüzyılda yukarıdan devrim yaparak Batı'ya yetişmeye çalışacak ve bunu da Avrupa'da faşist/faşizan rejimler yayılırken yapmak zorunda kalacak Türkiye'de Müslüman-Türk unsur kendini üst kimlik ilan ederek bütün diğer alt kimlikleri yasaklayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Kürt meselesi anlaşılacak isteniyorsa, bu çerçevede mütalaa edilmelidir.

Sert bir merkezîyetçi politikayla Kürtlere karşı asimilasyona ve inkâra gidildiği ortamda Kürtlerin bütün kimlik talepleri “milletin ve devletin bölünmez bütünlüğü”ne karşı bir eylem

olarak kabul edilmiştir. TBMM de yasama sürecinde bu kabulle hareket ederek yüzyıllık tarihi içinde asimilasyon ve inkâr politikalarını derinleştirmiştir. Avrupa Birliği uyum süreci bağlamında yapılan reformlar var olan yapısal eşitsizliği ortadan kaldırmamış, uygulamadaki ihlal ve aksaklıklar hangi cenahtan gelirse gelsin Türk milliyetçilerinin Kürt düşmanlığında ortaklaşmasını önleyememiştir.

Önleyememiştir ama, Türk milliyetçiliğinin Kürt inkârcılığı ve asimilasyon çabaları, kendi kendini ortadan kaldıran (*self destructive*) bir politika olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Bunun evrensel sebebi şudur:

Herhangi bir ülkede en güçlü asimilasyon unsuru “ulusal ekonomik pazar”dır.²⁴ Çünkü yanında ortak dil unsurunu da taşıyarak, zamanla sağlam bir ulusal “biz” duygusu yaratan bir ortamdır bu. Fakat bunun gerçekleşebilmesi için, bu “pazar”ın farklı etno-dinsel kimliklerin ortaya çıkmasından önce kurulmuş ve epey bir süre işlemiş olması gerekir. Aksi halde, yani farklı kimliklerin “pazar”dan önce ortaya çıkması ve örgütlenmesi halinde, resmî ideolojinin bu kimlikleri inkâr ve zorla asimile etme çabaları reaksiyon yaratır ve bu farklı kimlik bilincini keskinleştirmekten başka işe yaramaz. Türkiye’de bu pazar ancak 1980’lerde T. Özal’la birlikte oluşmuştur, oysa Kürt bilinci en geç 1960’ların başında ortaya çıkmıştır.

Bu durumda, Osmanlı çatası altında Türklük gibi bir alt kimlik olan Kürt kimliği, Cumhuriyet’le birlikte “Türk”ün üst kimlik ilan edilmesi ve Kürt kimliğinin yasaklanması temelinde yükselen asimilasyon politikalarına karşı bir reaksiyon olarak güçlenmiştir.

İnsan haklarının hiç duyulmadığı ve bu nedenle Türkiye’nin uluslararası müdahale bağlamında “görelî özerklik” kazanmış olduğu bir 1930’lar ortamında yok edilemeyen Kürt kimliğinin, bu hakların çok büyük önem kazandığı 21. yüzyılda yok edilebileceğini sanmak ve üstelik Kürtlerin kendi kimlikleriyle Türkiye siyasetine entegre olmalarını (en basitinden, TBMM’ye girip çalışmalarını) engellemek, Türkiye’nin iç bünyesine ve uluslararası prestijine büyük zarar vermektedir.

illî Mücadele sırasında “millî birlik ve beraberlik” kavramını her bir unsurun özelliklerine saygıda aramış olan Türkiye’de, Kürt kimliğini temsil eden HDP’nin Kasım 2020 itibarıyla 18 belediye eş başkanı ile 8 milletvekili tutukludur ve bu parti milletvekillerinden 52’sinin dokunulmazlıkları TBMM’nin son döneminde kaldırılma süreci içindedir.

KAYNAKÇA

(1997). Yeni Tabii Yer Adları 1977: Yeni, Eski ve İllere Göre Dizileri, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara.

(1998). Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Raporu, 14.01.1998, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2795>

(2011). “Başbakan Dersim Katliamı İçin Devlet Adına Özür Diledi”, *Yeni Şafak*, 23.11.2011, <https://www.yenisafak.com/politika/basbakan-dersim-katliami-icin-devlet-adina-ozur-diledi-352717>

²⁴ Ulusal ekonomik pazar, çok kısa ve basit olarak, bir ülkede bir malın ülkenin her köşesinde yaklaşık aynı fiyatla her zaman bulunabilmesi olarak tanımlanabilir.

(2012). “Dönemin Devlet Başkanı ‘Kürt Diye Bir Millet Yoktur’”, Doğru Haber, 28.05.2012, <https://dogruhaber.com.tr/haber/35482-donemin-devlet-baskani-kurt-diye-bir-millet-yoktur/>

(2013). Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Kasım 2013, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/cozum_sureci/docs/cozum_kom_raporu.pdf

(2015). Milli Egemenlik Belgeleri: Havza Genelgesi, Amasya Tamimi, Erzurum Kongresi Beyannamesi, Sivas Kongresi Beyannamesi, Misak-ı Milli Beyannamesi, Sefer Yazıcı (der.), TBMM Basımevi, Ankara, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2319>

(2020). “80 yaşında bir amca Kürtçe Mevlid okuduğu için tutulduğu cezaevinde hayatını kaybetti”, Demokrat Haber, 24.09.2020, <https://www.demokrathaber.org/guncel/80-yasinda-bir-amca-kurtce-mevlid-okudugu-icin-tutuldugu-cezaevinde-h134364.html>

(2020). “Kürtçe tiyatro oyunu 'Bêrû', Şanlıurfa'da da yasaklandı”, Gazete Duvar, 13.11.2020, <https://www.gazeteduvar.com.tr/kurtce-tiyatro-oyunu-beru-sanliurfada-da-yasaklandi-haber-1504466>

(2020). “MHP Şikâyet Etti, Savcılık Fezleke Gönderdi”, Sputnik, 14.11.2020, <https://tr.sputniknews.com/politika/202011141043221314-mhp-sikayet-etti-savcilik-fezleke-gonderdi-kemal-kilicdaroglundun-dokunulmazliginin-kaldirilmesi/>

(2020). “Oyun Kürtçe... Sahne İBB'nin... Yasak Kaymakamlığın”, Diken, 13.10.2020, <http://www.diken.com.tr/ibbnin-sahne-verdigi-kurtce-oyuna-kaymakamaliktan-yasak/>

(2020). “TBMM'nin 27. Dönem'inde HDP'li 52 milletvekili hakkında 772 fezleke hazırlandı”, Artı Gerçek, 14.11.2020, <https://artigercek.com/haberler/tbmm-nin-27-doneminde-hdp-li-52-milletvekili-hakkinda-772-fezleke-hazirlandi>

Akgönül, Samim (2013). “Tablo 3: Kürt Meselesinden Anayasa Mahkemesi Tarafından Kapatılan Partiler (1971-2012)”, (der). Baskın Oran. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (2001-2012), Cilt III, İletişim Yayınları, İstanbul.

Akyürekli, Mahmut (2015). “Dersim'in İç Yüzü”, 34 Derin Tarih. Atatürk'ün 24 Nisan 1920 Tarihli Meclis Konuşmaları. https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/1d1yy1.htm

Bayrak, Mehmet (1993). Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri - gizli belgeler, araştırmalar, notlar, Öz-Ge Yayınları, Ankara.

Beşikçi, İsmail (1977). Kürtlerin ‘Mecburi İskan’ı, Komal Yayınları, İstanbul.

Beşikçi, İsmail (2013). Mustafa Kemal, Atatürk ve Kürtler, <http://www.zazaki.net/yazi/mustafa-kemal,-aturk-vekurtler-324.htm>

Çağlayangil, İhsan Sabri (1990). Anılarım, Yeni Eklerle Genişletilmiş İkinci Baskı, Yılmaz Yayınları, İstanbul.

Çağlayangil, İhsan Sabri (2019). Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil: “Dersim’de Aleviler zehirli gazla fare gibi zehirlendi”, <https://www.youtube.com/watch?v=MZLLKxQYmbU/>

Çal, Gökhan (2014). Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969-1971), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

George, Pierre (1984). Géopolitique des Minorités. Presses Universitaires de France, Paris.

Hür, Ayşe (2010). “Bir Kez Daha Kürt Meselesi”, Bianet, 26.06.2010, <https://bianet.org/biamag/siyaset/122984-bir-kez-daha-kurt-meselesi>

Kürkçügil, Masis (2009). “Dersim: Cumhuriyet Tarihinin En Büyük Kıyımı”, NTV Tarih, s. 55-61.

Mustafa Kemal (1960). Nutuk, Cilt III, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, İstanbul.

Mustafa Kemal (1993). Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Oran, Baskın (2010). “Hukukta Reform Tam Gaz: Dersim Vakfı Yasağı”, Agos, 10.12.2020, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/25018/hukukta-reform-tam-gaz-dersim-vakfi-yasagi>

Oran, Baskın (2010). Kürt Meselesi Dersi, <http://www.baskinoran.com/ders/KurtMeselesiDersi-SBF-Aralik2010.pdf>

Oran, Baskın (2018). Etnik ve Dinsel Azınlıklar: Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: I, Cilt: 1, 1920. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001026.pdf>

TBMM Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, Devre: I, Cilt: 18, 1920. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c018/tbmm01018001.pdf>

TBMM Zabıt Ceridesi, Sekizinci İçtima, Devre: I, Cilt 1, 1920. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c001/tbmm01001008.pdf>

Tunçel. Harun (2000). “Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köyler”, 10 (2) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi s. 23-34.

Unat, Faik Reşit (1961). “Amasya Protokolleri”, 3(18) Tarih Vesikaları, Yeni Seri Cilt I, s. 359-365.

Ünlü, Barış (2018). Türklük Sözleşmesi, Dipnot Yayınları, Ankara.

Diğer Kaynaklar

340 sayılı ve 1923 tarihli Kanun,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc0200343.pdf

657 sayılı ve 1965 tarihli Devlet Memurları Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>

778 sayılı ve 1926 tarihli Memurin Kanunu,

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400788.pdf

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, <https://www.anayasa.gen.tr/1921tek.htm>

1924 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>

1926 İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun,

<http://www.turkcekampanyalari.org/Yasa.asp?Sira=1>

1934 İskan Kanunu,

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf

1934 İskân Muafiyetleri Nizamnamesi, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.3.21777.pdf>

1934 Soyadı Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2525.pdf>

1961 Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri,

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.4.298.pdf>

1982 Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>

2559 sayılı ve 1934 tarihli Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu,

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>

2820 sayılı ve 1983 tarihli Siyasi Partiler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>

2908 sayılı ve 1983 tarihli Dernekler Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18184.pdf>

2932 sayılı ve 1983 tarihli Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanundmc066/kanundmc06602932.pdf

2954 sayılı ve 1983 tarihli Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.5.2954.pdf>

3713 sayılı ve 1991 tarihli Terörle Mücadele Kanunu, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20843_1.pdf

3984 sayılı ve 1994 tarihli Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun (RTKYHK),

<https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/yururlukten-kaldirilan-3984-sayili-radyo-ve-televizyonlarin-kurulus-ve-yayinlari-hakkinda-kanun.docx>

5233 sayılı ve 2004 tarihli Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılınması Hakkında Kanun,

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5233.doc>

5237 sayılı 2004 tarihli Türk Ceza Kanunu,

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

5253 sayılı ve 2004 tarihli Dernekler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>

5901 sayılı ve 2009 tarihli Vatandaşlık Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090612-1.htm>

5980 sayılı ve 2010 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100410-2.htm>

6529 sayılı ve 2014 tarihli Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik

Yapılmasına Dair Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140313-15.htm>

Lozan Barış Andlaşması, 24 Temmuz 1923, http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf

Misak-ı Milli'nin orijinal ve bugünkü Türkçe metni, <<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2319>>

Tunceli Vilayetinın İdaresi Hakkında Kanun,

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc016/kanuntbmmc016/kanuntbmmc01602884.pdf>